

Ludmila ZBANȚ

TRADUCEREA UNOR STRUCTURI ȘI BLOCURI SEMANTICO- SINTACTICE ALE INTENSITĂȚII ABSOLUTE

Comunicarea umană este, atât în interiorul unei limbi, cât și prin intermediul a două sau mai multe limbi, o formă de traducere. În sensul larg, traducerea înseamnă înțelegerea și interpretarea originalului. Transpunerea unui text dintr-o limbă presupune totodată însușirea temeliilor „spirituale” ale acesteia și comunicarea cu cultura unei comunități etnice marcate de trăsăturile ei specifice și care aparține, în același timp, sferei valorilor general umane.

Dezbaterile cele mai fierbinți privind problemele traductologiei s-au concentrat asupra echivalenței și a unității de traducere [Bell, 2000, 24-28; Cristea, 2000, 19-97; Hurtado Albir, 2001, 201-234; Newmark, 1999, 50-52 ș.a.]. Diversele criterii de abordare ale nivelurilor de analiză în lingvistică, precum și interpretările propuse pentru noțiunea de traducere, alte elemente problematice din domeniul de referință au determinat apariția unei multitudini de termeni propuși pentru a acoperi noțiunile de bază în traductologie – cea de „echivalență” și cea de „unitate de traducere” – fără a se ajunge însă la un consens. Să nu uităm nici de teoreticienii care neagă, în general, posibilitatea traducerii. Orice critică a calității traducerilor este interpretată deseori în favoarea atitudinii lor. Credem totuși că existența unei cantități enorme de traduceri de tot felul, al căror scop este lichidarea barierelor

lingvistice (a sindromului turnului Babel) dintre purtătorii diferitelor limbi, este o dovadă clară a faptului că traducerea este posibilă și extrem de necesară.

Acestea fiind spuse, ne vom referi în continuare la unele aspecte ce ni s-au părut relevante în legătură cu traducerea secvențelor care conțin valoarea de **intensitate absolută (IA)**.

Natura pragmatică a mono-structurilor și a **blocurilor semantico-structurale (BSS)** ale IA și funcționarea lor nemijlocită în contexte concrete în limba-sursă creează o serie de probleme în ce privește redarea pe cât se poate de fidelă a informației încifrate în textele traduse în limba-țintă. Traducătorul nu caută „echivalente” directe, absolute, ci exprimă aceeași realitate prin intermediul limbii și al culturii-țintă [Ortega Arjonilla, 2002, 177-205].

Faptul că generarea valorii de IA se produce prin factori expliți, dar mai ales impliți, obligă traducătorul să recurgă la decodificarea mai multor coduri sau mai multor tipuri de informație: referențială, pragmatică, dialectală, stilistică [Tatilon, 1986, 9-12], păstrând și reformulând caracterul subiectiv al majorității secvențelor și textelor create de locutor. Deoarece traducerea este marcată, la rândul lor, de subiectivismul traducătorului, textele transpuse comportă o „încălcătură” dublă de subiectivism, fiind supuse unei interpretări, unui transfer hermeneutic de către traducător.

Traducerea structurilor și BSS ale IA se bazează, în primul rând, pe teoria interpretativă [Seleskovitch, Lederer, 1984; Delisle, 1993 ș.a.], fără a neglija însă contribuția în această sferă a lingvisticii funcționale. Privită din acest unghi, traducerea presupune comprehensiunea, decodificarea sau deverbilizarea textului, interpretarea acestuia (a cuvintelor și a enunțurilor în context) și recodificarea sau reverbalizarea textului (redându-i coeziunea – care se situează în planul logicii, și coerența – ce

ține de domeniul lingvisticii [Delisle, 1993, 23]).

O traducere calitativă este întotdeauna orientată spre destinatarul său, păstrând fidelitatea față de conținutul textului original și respectul pentru tradițiile linguale ale locutorilor limbii-țintă. Acestea sunt și principiile aplicate traducerilor unor texte cu caracter pragmasemantic, cum este cazul numeroaselor secvențe și BSS ale IA. O astfel de strategie presupune o dublă interpretare a subiectului-cheie în traducere, adică a sensului:

– *ca sens semantic*: domeniu al semanticii tradiționale, care studiază sensul cuvântului și al propoziției în raport cu afirmația conținută și cu structura propoziției;

– *ca valoare socială sau comunicativă*, care ține de domeniul pragmaticii, atunci când este vorba de text și discurs [Bell, 2000, 97].

Pornind de la nivelurile de manifestare a IA, ne-am propus să observăm în articolul de față dificultățile în traducerea unor structuri cu intense afixe / afixoide.

Faptul că limbile franceză și română au diferite baze derivaționale (după volum și origine) explică diferența de variante oferite de traducători în procesul transpunerii acestui tip de lexic. Dat fiind faptul că în limba română afixele *extra-*, *super-*, *supra-*, *ultra-*, *hipo-*, *hiper-* posedă mai mult un caracter livresc, științific, există tendința de a propune, în anumite contexte, niște soluții ce ar transmite mai adecvat registrul vorbit al românei:

a) *Je comprends qu'ils aient reculé devant ce coupé superfétatoire* (M. Proust).

b) *Înțeleg că au dat îndărăt în fața unui asemenea cupeu* (M. Proust).

a) *Une telle transmutation, opérée par Mme de Saint-Euverte, d'un salon de lépreux en salon de grandes dames (la dernière forme, en apparence ultra-chic, qu'il avait prise) [...]* (M. Proust).

b) *Asemenea metamorfoză,*

operată de doamna de Saint-Euverte, prin care un salon de leproși se transformase într-un salon frecventat de cele mai mari doamne (era ultima formă, în aparență foarte șic, pe care o luase) [...] (M. Proust).

a) *Mais les clerics ne furent pas dupés de cette superchérie* (A. Dumas-tatăl).

b) *Dar copiii nu se lasară amăgiți de acest șiretlic* (A. Dumas-tatăl).

În exemplele de mai sus, se observă că limba română nu utilizează elemente echivalente celor formate cu participarea prefixelor de intensificare în franceză (*superfétatoire* – *asemenea*; *ultra-chic* – *foarte șic*; *superchérie* – *șiretlic*). Lucrurile se explică, se pare, anume prin dorința de a exclude folosirea în română a unor formanți asemănători, care au o alură livrescă, științifică în contexte ce transmit situații cotidiene care nu necesită de fapt un limbaj elevat. Dar afirmația respectivă nu trebuie luată *stricto sensu*, deoarece se întâlnesc și corespondențe la nivel interlingual:

a) *[...] peut-être pas sans une contrariété bizarre, allant jusqu'à la surexcitation nerveuse, mais à laquelle le nom de remords irait fort mal...* (M. Proust).

b) *[...] poate nu fără o bizară contrarietate, mergând până la o surexcitare nervoasă căreia nu i se potrivea deloc numele de remușcare...* (M. Proust).

a) *[...] il avait, pour être averti de la froideur qu'on avait à son égard, une véritable hyperacuité sensorielle* (M. Proust).

b) *[...] el era înzestrat cu o adevărată hiperacuitate senzorială care îl avertiza cu privire la răceala manifestată față de ei* (M. Proust).

a) *Et quand je repense à toutes les passions, ...au cynisme surnaturel qui s'était emparé de moi...* (E. Cioran).

b) *Și când îmi vin în minte toate pasiunile... cinismul supranatural care pusese stăpânire pe mine...* (E. Cioran).

Situația din exemplele în limba

română, citate anterior, ar fi motivată prin opțiunile traducătorilor: 1) folosirea cuvintelor din lexicul științific într-un context potrivit care produce impresia apartenenței la limbajul științific sau la unul asemănător cu el și 2) folosirea mai frecventă, devenită practic uzuală, a derivatului respectiv (*supranatural*).

Regula tradițională de combinare a elementelor din registrul livresc și cel popular se respectă de obicei, dar „*Il existe cependant des incompatibilités entre une base qui possède d'une manière exclusive le trait S savant et les préfixes affectés du caractère P populaire*” [Dubois, 1969, 165-166].

În procesul selectării exemplilor cu afixe / afixoide de intensificare, am depistat un exemplu întrucâtva special:

a) [...] *quelque tante anonyme et dont on n'évoquait le nom que pour parler des femmes restées sans mari après l'hécatombe masculine de la dernière guerre* (A. Makine).

b) [...] *vreo mătușă anonimă, căreia nu i se pomenea numele decât când se vorbea despre femeile rămase fără soț după măcelul din ultimul război* (A. Makine).

Formarea cuvintelor cu *héca-* nu a devenit încă un fenomen universalizat, ceea ce explică faptul că în varianta română se aplică procedeul adaptării atunci când *hécatombe* este tradus printr-un cuvânt existent în vocabularul limbii române – *măcel*, utilizat pentru a transmite aceeași idee de „pierderi enorme”.

În ceea ce privește sufixul de intensificare *-issime* / *-isim*, se observă discrepanța dintre formele utilizate în limba franceză (în care acest sufix apare tot mai rar și comportă un efect stilistic special: fie de elocință, fie de adresare sau de comunicare oficială, fie dimpotrivă – unul de ironie) și cele din limba română (unde *-isim* cunoaște doar o prezență foarte sporadică, în puține forme):

a) [...] *vous dites que se sont les gardes de l'Eminentissime qui ont*

été chercher querelle à vos musquetaires? (A. Dumas-père).

b) [...] *prin urmare spui că ostașii din garda domnului cardinal au căutat ceartă cu muschetarii dumitale?* (A. Dumas-tatăl).

În fraza tradusă în limba română nu se folosește un echivalent cu prefixul *-isim* din motivul că, în primul rând, în limba română astfel de forme se întâlnesc rar și, în al doilea rând, este vorba despre o realitate a vieții sociale a Franței din perioada dominației cardinalului Richelieu, care mai era numit *l'Eminentissime*. În exemplul din română se propune o traducere adaptată a noțiunii date pentru a explicita informația propusă unui cititor care nu cunoaște realitatea respectivă din limba franceză. În același timp, trebuie să se țină cont și de faptul că sufixul *-issime* din *Eminentissime* permite o dublă interpretare a lexemului pe care îl generează: fie ca superlativ absolut, fie ca superlativ relativ. În acest caz, iese la suprafață dubla natură a sufixului dat, pe care o avea în latină. E greu să precizezi pe unde ar putea trece hotarul dintre cele două tipuri de superlativ formate cu ajutorul lui *-isim* / *-issime*. Uneori putem sesiza această subtilitate prin intermediul traducerii, însă traducerea este întotdeauna subiectivă, ceea ce nu ne permite să o alegem în calitate de criteriu de separare a celor două valori ale sufixului dat. Un rol de o importanță deosebită îi revine în asemenea situații sintagmaticii sincronice, adică semanticii cuvântului care se combină cu sufixul respectiv și, în plus, nu este de neglijat anturajul formanților de acest gen.

Tot la A. Dumas am înregistrat următorul exemplu:

a) – *Vous êtes donc en fonds? dit Aramis.*

– *Riche, richissime, mon cher!* (A. Dumas-père).

b) – *Văd că te-ai umplut de parale, se miră Aramis.*

– *Da, dragul meu, sunt putred de bogat.* (A. Dumas-tatăl).

Alegerea făcută de traducător se explică prin faptul că din contextul secvenței precedente rezultă ideea de IA, căci *richissime* apare ca o repetare a lui *riche*, formând în ansamblu o structură a IA. Traducătorul a efectuat transferul ideii de intensificare (*riche, richissime – sunt putred de bogat*), dar a pierdut întrucâtva din specificul registrului oficial căruia îi aparțin tradițional formanții cu *-issime* (ar fi fost mai acceptabilă o formulă neutră de tipul *sunt foarte bogat, extrem de bogat*). Numai în cazul admiterii că e vorba de utilizarea lexemelor respective în stilul limbii vorbite, atribuindu-le o nuanță de ironie (având în vedere personajul care le pronunță – muschetarul d'Artagnan), ar fi justificată formula *sunt putred de bogat*.

Prezența formanților cu *-issime* în limba franceză s-ar explica prin faptul că M. Proust descrie societatea aristocratică din epoca sa, de aceea autorul folosește mai multe cuvinte derivate cu ajutorul sufixului respectiv, fapt ce răspunde imperativului unui limbaj ales, propriu societății respective:

a) *Et il eut un petit rire qui lui était spécial – un rire qui lui venait probablement de quelque grand'mère bavaroise ou lorraine, qui le tenait elle-même, tout identique, d'une aïeule, de sorte qu'il sonnait ainsi, inchangé, depuis pas mal de siècles dans de vieilles petites cours de l'Europe et qu'on goûtait sa qualité précieuse comme celle de certains instruments anciens devenus rarissime* (M. Proust).

b) [...] și râse într-un anumit fel – răs care îl moștenise de la vreo bunică bavareză sau lorenă, ce-l moștenise ea însăși întru totul de la o străbunică, astfel încât suna așa, neschimbat de multe secole, în micile și bătrânele curți ale Europei, calitatea lui prețioasă putând fi gustată ca

aceea a anumitor instrumente vechi și tot mai rare (M. Proust).

M. Proust rămâne fidel stilului său ce conține fraze de dimensiuni impunătoare, dar toată informația care precedă *rarissime* servește în calitate de element suplimentar destinat să ne pregătească pentru momentul când va fi utilizată o secvență ce transmite o IA. În limba română însă, fragmentul respectiv și derivatul cu *-issime* s-a tradus printr-o structură ce transmite un superlativ relativ, fenomen motivat (determinat) de faptul că în limba latină formanții cu *-issimus* erau folosiți pentru redarea ambelor tipuri de superlativ.

În cazuri mai rare, pot fi întâlnite și alte forme de adjective în *-issime*, însă contextul în care ele figurează este, de obicei, unul istoric sau care ține de manifestările unor tradiții, titluri etc.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Bell, R.T., *Teoria și practica traducerii*, Iași, Polirom, 2000, 311 p.
- Cristea, T., *Stratégies de la traduction*, București, Editura Fundației Româna de mâine, 2000, 196 p.
- Delisle, J., *La traduction raisonnée*, Les Presses de l'Université d'Ottawa, 1993, 484 p.
- Dubois, J., *Grammaire structurale du français*, Paris, Larousse, 1969, 192 p.
- Hurtado Albir, A., *Traducción y traductología*, Madrid, Cátedra, 2001, 695 p.
- Ortega Agronilla, E., *Filosofía, traducción y cultura // Álvarez R. (ed.) Cartografías de la traducción. Del post-estructuralismo al multiculturalismo*, Salamanca, Ediciones Almar, 2002, p. 177-205.
- Newmark, P., *Manual de traducción*, Madrid, Cátedra, 1999, 364 p.
- Seleskovitch, D., Lederer, M., *Interpréter pour traduire*. Col. *Traductologie*, 1, Paris, Didier Erudition, 1984, 216 p.
- Tatilon, C., *Traduire. Pour une pédagogie de la traduction*, Toronto, Editions du GREF, 1986, 177 p.